

REMBRANDT'S J'ACCUSE

Proposta didàctica de Ramon Breu

SINOPSI-COMENTARI

El 1642, any en què es pintà *La ronda de nit*, Rembrandt, el seu autor, era un pintor d'èxit. Vint anys després, era un home pobre i arruïnat. Va ser aquest el resultat d'una venjança causada per la perillosa acusació que va fer a la seva pintura?

Rembrandt's J'accuse mostra la investigació personal del director Peter Greenaway sobre la conspiració i l'assassinat que s'amaguen rere el famós quadre *La ronda de nit*. Greenaway assumeix el rol de detectiu, fiscal i jutge, igual que va fer Rembrandt, amb l'objectiu de descobrir un crim camuflat entre els personatges representats a la pintura.

El director analitza totes les parts del quadre, donant-nos la informació necessària per reobrir una investigació per homicidi. Indubtablement, la teoria de Greenaway és personal i s'hi pot o no estar d'acord però, en tot cas, és una aproximació única i atrevida a un dels quadres més famosos de l'art occidental.

FITXA DE LA PEL·LÍCULA

Títol: *Rembrandt's J'accuse*

Direcció: Peter Greenaway

Producció: Femke Wolting, Bruno Felix

Fotografia: Reinier van Brummelen

Muntatge: Elmer Leupen

Música: Giovanni Sollima

Durada: 90 minuts

Països Baixos, 2008

Versió original anglès subtitulada en català i castellà.

http://www.eldocumentaldelmes.com/ca/documentals/56-rembrandt_s_j_accuse.html

PANTALLA D'ACTIVITATS

1. Elaboreu un sinopsi del documental.
2. Esteu d'acord en què les quatre pintures més famoses d'Occident són: *La Gioconda*; *L'últim sopar*; les pintures murals de la Capella Sixtina i *La ronda de nit*? Recordeu els autors? Citaríeu alguna altra obra que vosaltres considereu d'aquest mateix nivell?
3. Com definiríeu Rembrandt?
4. Diu Peter Greenaway: *La majoria de les persones són analfabetes visuals. La nostra cultura es basa en textos, no en imatges. El nostre sistema educatiu ensenya a valorar més el text que la imatge. Aquest és un dels motius pels quals tenim un cinema tan pobre. Que tinguem ulls no vol dir que sapiguem mirar.* Comenteu aquestes paraules.
5. Què eren les milícies holandeses? Quin paper tenien en la societat holandesa del segle XVII? Per què encarregaven retrats de grup?
6. Recordeu per què el capità Piers Hasselburgh i el seu lloctinent, Pier Egremont, eren odiats?
7. *Ronda de nit* no és el títol original de l'obra. Per què i quan se li va posar aquest nom al quadre?

8. Rembrandt era una mestre del clarobscur, com així demostra el quadre que ens ocupa. Què era exactament el clarobscur?
9. Qui era el capità Banning Cocq? Per què apareix al quadre com una figura vestida de negre i demoníaca?
10. En quins elements del quadre se suggereix la seva *banda sonora*?
11. Per què el quadre fou tallat? Quins personatges foren eliminats en aquest tall? Qui se suposa que estava interessat en aquesta supressió?
12. Localitzeu l'autoretrat de Rembrandt que apareix a *La ronda de nit*. Quin sentit té per al director del documental aquesta aparició?
13. Què li va passar a Rembrandt després d'acabar el quadre? Creieu que fou una represàlia? Per part de qui?

LLENGUATGE I TÈCNiques AUDIOVISUALS

1. En molts moments de la pel·lícula apareix Peter Greenaway fent-nos el relat dels fets, en un quadrat a la part inferior de la pantalla. Podem considerar aquest recurs com a *veu en off*?
2. Els fets de *Rembrandt's J'accuse* estan recreats per uns actors i actrius. Havia vist aquest recurs en un documental? Què li aporta aquest element a la pel·lícula?
3. En el misteri número 7 que tracta de la llum, el narrador ens diu que el cinema es podria definir poèticament com la combinació de l'espelma i del mirall. Comenteu aquesta metàfora.
4. Inventeu-vos una denominació per aquest tipus de film que combina el documental amb una recreació d'elements de ficció.

Consulteu aquest *blog* si teniu algun dubte:

<http://llenguatgecinematografic.wordpress.com/>

TRÀVELING DE LECTURES

CRONOLOGIA DE LA VIDA I OBRA DE REMBRANDT

1606. Neix el 15 de juliol a Leiden. És el vuitè de nou fills del moliner Hermen Gerritsz van Rijn i la seva esposa Neeltje van Suijttbroeck.

1613-1620. Mentre que els seus germans es formen com a artesans, els seus pares l'envien a l'escola de llatí. Després de set anys d'assistir-hi, es matricula a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Llengües Antigues de Leiden.

1622-1624. Després d'un període curt de temps, abandona els estudis i comença el seu aprenentatge de dos anys amb el pintor Jacob Isaacs van Swanenburgh, format a Itàlia. Seran més transcendents, però, els sis mesos d'estudis amb el pintor d'història Pieter Lastman, d'Amsterdam.

1625-1628. Torna a Leiden i obre un taller propi amb Jan Lievens. Inicialment pinta quadres de temàtica històrica, orientant-se amb els models de Lastman. Al mateix temps es dedica als estudis de fesomia d'on surten diferents autoretrats.

1628. Al novembre arriba a Leiden Huygens, un home de gran cultura general i a més secretari del Príncep regent Frederik Hendrik que s'interessa força per Rembrandt.

1629-1630. Amb l'ajut de Huygens rep diferents encàrrecs de quadres i comença a tenir els seus primers èxits: la Corona d'Anglaterra compra dues de les seves obres i les seves teles *Judes tornant els trenta denaris* i *La resurrecció de Llätzer*, són copiades diverses vegades.

1631. Inspirat pels primers èxits i atret per l'apogeu creixent d'Amsterdam, s'instal·la a la casa del marxant d'art Uylenburgh i aconsegueix ràpidament donar-se a conèixer com a retratista dels patricis de la ciutat.

1632. Rep l'encàrrec de retratar al cirurgià Dr. Nicolaes Tulp, que acaba abans de finalitzar l'any. Executa un total de 30 quadres en un any.

1634. Es casa amb Saskia van Uylenburgh, la neboda del marxant d'art d'Amsterdam i filla d'un ric potentat.

1635. El 15 de desembre bateja el seu primer fill, que mor mesos més tard. Rembrandt treballa en les obres *Samsó amenaça al seu sogre que reté la seva dona*; *Ganímedes sota les urpes de l'àliga* i *El sacrifici d'Isaac*.

1636. El matrimoni es trasllada al carrer Nieuwe Doelestraat on Rembrandt inicia una extensa col·lecció d'objectes exòtics, científics i històrics. Pinta *El festí de Baltasar* i *Samsó cegat pels filisteus*.

1638. Promou un plet contra alguns parents de Saskia que l'acusen de dilapidar els seus diners. Bateig de la seva filla Cornèlia, que també morirà poc temps més tard.

1639. Compra una casa nova a la Breestraat i es compromet a pagar-la en cinc o sis anys. Acaba el darrer quadre sobre la Passió.

1640. Bateig de la seva segona filla Cornèlia, que també mor poc temps després. Comença a pintar paisatge i a fer gravats.

1641. Bateig del seu fill Titus el 22 de setembre.

1642. Després d'haver acabat *La ronda de nit*, mor Saskia, fet que li provoca una gran crisi. Geertghe Dircx se'n va a viure amb Rembrandt per ajudar-lo. També ho fa Hendrickje Stoffels. Les seves estampes i gravats cada cop són més populars i són copiats sovint.

1649. Després d'una sèrie de discussions amb Geertghe, aquesta el demanda per no haver complert una promesa matrimonial. Hendrickje declara en contra de la demandant. Geertghe es empresonada durant diversos anys.

1653. Degut a la gran quantitat de deutes, es veu obligat a demanar nous préstecs.

1654. Citació d'Hendrickje davant el Consistori d'Amsterdam, que la renya per convivència immoral amb Rembrandt. Bateig de la tercera filla, Cornèlia.

1656. Transferència de la casa a nom de Titus. Poc després, Rembrandt és declarat insolvent.

1657-1658. Subhasta de les seves col·leccions i de casa seva, sense que això permeti saldar els deutes. Es trasllada al canal Roozengracht, on porta una vida retirada amb els seus amics jueus.

1660. Pinta el retrat dels síndics dels drapers *Els Staalmeester*.

1663. Mor Hendrickje.

1665. Titus arriba a la majoria d'edat i se li lliura la seva herència. Rembrandt treballa en *La núvia jueva*.

1668. Mig any després d'haver-se casat amb Magdalena van Loo el 10 de febrer, mor Titus i és enterrat el 7 de setembre.

1669. Viu a casa de la seva nora i el 22 de setembre neix la seva primera néta. Mor el 4 d'octubre sense haver acabat el quadre *Simeó en el Temple*.

Michael Bockemühl (2007) *Rembrandt*. Madrid. Taschen-El País. Pàgs.94-95. Adaptació de Cinescola.

Activitat

1. Quins aspectes de la cronologia apareixen també en el documental?

UNA CRÍTICA CINEMATOGRÁFICA

En *Rembrandt's J'accuse*, Greenaway realiza una deconstrucción del famoso cuadro *La ronda nocturna*, del artista holandés. Si en tono de ficción realizó *Nightwatching* (2007), completa el tema con este pseudo-documental, en el que realiza un minucioso recorrido por la obra para ofrecer una demostración de su tesis donde afirma que el cine que conocemos es aburridísimo porque sigue manteniendo los parámetros clásicos, por lo cual, propone apoyarse en la revolución digital, para hacer interactuar al espectador.

Tenemos una cultura basada en textos. Nuestro sistema educacional nos enseña a valorar el texto sobre la imagen, por eso tenemos un cine tan empobrecido. Solo porque tengas ojos no significa que veas. Desde la niñez, cuando somos persuadidos de aprender el alfabeto, pasando por la adolescencia, cuando nos enseñan a incrementar el vocabulario y a refinar nuestras habilidades lingüísticas, hasta la edad adulta, cuando ni por mientes acabamos de pulir nuestra capacidad para comunicarnos a través de las palabras... Proporcionalmente, en nuestra cultura, muy poca gente gasta tiempo, paciencia e inteligencia en leer pinturas como lo hace con los textos. Interpretamos la imagen como si fueran textos, por lo tanto nuestra lectura es empobrecida. ¿Vemos realmente lo que vemos, o lo que queremos ver?

Su propuesta con *Rembrandt's J'accuse* tiene dos vertientes, una didáctica y la otra narrativa. Su análisis de *La ronda nocturna* le permite ofrecer una serie de conocimientos sobre el lugar que ocupa el arte en la historia: cómo los pintores han sido los primeros que nos han formado visualmente, contándonos historias que no siempre hemos sabido leer; cómo Rembrandt junto a otros maestros, como Velázquez, Caravaggio y Rubens, indagaron en el claroscuro y nos ofrecieron una iluminación que precede e influye directamente en el cine; cómo se interpretan los sonidos en la pintura; qué simbología ofrece el autor, a través de su obra, y las connotaciones que el espectador recibe sin procesarlas debidamente.

En lo narrativo, podemos decir que Greenaway interpreta la obra como una representación teatral, donde se desarrolla un drama. Para ello, no se limita a contarnos simplemente la historia, sino que se detiene en las costumbres y en la historia de Holanda para que entendamos cómo se compone una milicia de mosqueteros; cuáles eran los intereses económicos y políticos de los holandeses con respecto a la realeza europea; qué costumbres y vicios solían tener los personajes de la milicia, del vulgo, del comercio y de la aristocracia; cómo se iban pervirtiendo los valores con el transcurso de las generaciones... Un panorama que nos permite, como espectadores, asistir a la narración de una historia cinematográfica, a través de un cuadro, que tiene a sus personajes fijos en una sola imagen.

Greenaway parte de lo general a lo particular, para mostrarnos cómo puede ser leída una de las obras más prestigiosas del arte universal. No se detiene en la técnica pictórica, sino en el contexto en que fue pintado el cuadro y su

interpretación como una obra diferente, en la que puede descubrirse el espíritu satírico con que fue pintada, así como la innovadora propuesta de ser la plasmación de una escena teatral, donde ya los personajes no miran al espectador, sino que cruzan sus miradas para delatar los términos de una conspiración, en la que el autor del cuadro no pasa inadvertido, sino que como un cameo al estilo de Hitchcock, aparece mirándonos, detrás de la escena, como observador *in situ*.

Ya no importa si la lectura que hace Greenaway del cuadro es real o no. Nos quedamos con la sensación de que ya no volveremos a ver una pintura sin intentar descubrir, detrás de sus personajes, una historia escondida.

Liliana Sáez “Los misterios de *La ronda nocturna*” Adaptació de Cinescola.

<http://www.elespectadorimaginario.com/pages/octubre-2010/criticas/rembrandts-jaccuse.php>

Activitat

1. Per què creieu que es diu que el film és un pseudodocumental?
2. Què és un *cameo* a l'estil de Hitchcock?
3. Escriviu vosaltres una crítica del documental *Rembrandt's J'accuse*.

EL SIGNIFICAT OCULT DE *LES FILOSES* DE VELÁZQUEZ.

Les filoses com *La ronda de nit*, és també un quadre del segle XVII amb significats ocults. *Les filoses* o *Las hilanderas* en castellà, va ser considerat durant molts anys un quadre de costums, una escena amable que representava unes treballadores en un taller de tapissos. Es justificava sobre la base que aquesta realitat devia formar part del món habitual de Velázquez, ja que com aposentador de palau devia visitar sovint el taller reial de tapissos. Aquesta interpretació resultava simple i insatisfactòria. Però de mica en mica s'ha anat descobrint una temàtica mitològica que Ortega y Gasset va intuir.

La font literària de l'obra seria la *faula d'Aracne*. Recordem-ne el contingut: Aracne o Ariadna era una teixidora molt hàbil de Lídia que, en sentir-se admirada per les dones de la seva província va voler competir amb els déus i en concreta amb *Pal·les Atenea*, que presidia les arts i els oficis. *Pal·les*, disfressada de vella, intenta dissuadir la noia del seu propòsit insensat, però el seu esforç és inútil, i decideix acceptar el repte. La victòria és favorable a la deessa i, com a càstig, la teixidora de Lídia és transformada en aranya.

Velázquez es va proposar traslladar aquesta història a l'espai limitat d'una tela, i sembla lògic que utilitzés com a referència un espectacle que li era familiar, és a dir, el treball al taller de tapisseria. La *faula* s'amagarà darrera d'una escena quotidiana.

En un primer pla les figures són plenes de realisme. La jove de la dreta, amb brusa blanca i faldilla verdosa, pot ser interpretada com a *Aracne*, i la que apareix a l'esquerra amb la cama destapada podria representar *Pal·les* disfressada de vella, però que, ens descobreix, per la joventut de la seva cama, la seva veritable personalitat i ens aclareix la veritable intenció mitològica del quadre de Velázquez.

Un segon pla presenta una figura de dona a contrallum; sembla que recull troques del terra. Ocupa el centre del quadre i és el punt on la penombra és més intensa. Es tracta d'una pantalla d'ombra entre dos escenaris o plans de llum.

El pla del fons representa una estança fortament il·luminada per raigs de llum que cauen diagonalment. Tres dames, amb vestits que corresponen a l'època del pintor, contempen un tapís. Ha estat suggerit que podria tractar-se de la *Infanta María Teresa*, futura esposa de Lluís XIV, i de les seves dames. El tema del tapís podria ser el desenllaç de la faula: *Pal·les* s'adreça a la jove teixidora en actitud comminatòria (té el braç aixecat). L'excés de llum impedeix veure realment l'escena; al tapís hi hauria una rèplica del conjunt del quadre i de la faula.

Fernández, A.; Barnechea, E.; Haro, J. (1993) *Història de l'Art*. Barcelona. Vicens-Vives. Pàg. 340-341. Adaptació de Cinescola.

Activitat

Observeu una imatge del quadre de Velázquez i comproveu tot el que es diu en el text.

CONTRACAMP: ASPECTES DIDÀCTICS PER AL PROFESSORAT

Les matèries des d'on proposariem *Rembrandt's J'accuse*, són: Ciències Socials; Història de l'Art; Ètica; Filosofia; Educació Visual i Plàstica i Tutoria.

Elements de debat i relacions que es poden establir:

1. La pintura de Rembrandt i el Barroc.
2. La composició i la llum en la pintura del Barroc.
3. Les relacions de poder en l'Europa del segle XVII.
4. Els significats ocults en les obres d'art.
5. La necessitat de l'alfabetització en les imatges.
6. La crítica a través de les obres artístiques.
7. Represàlies de les classes poderoses contra els qui exerceixen la crítica.
8. El cinema com a element de sensibilització educativa i social.

Objectius formatius

1. Conèixer la personalitat de Rembrandt.
2. Iniciar-nos en la pintura de Rembrandt.
3. Identificar i valorar l'art barrocc.
4. Analitzar una obra artística destacant els seus principals factors: llum, composició, color, moviment...
5. Reflexionar sobre els significats ocults d'algunes obres artístiques.
6. Aproximar-nos al coneixement de la societat urbana del segle XVII.
7. Ser conscients de la importància de la imatge audiovisual en el món contemporani.
8. Analitzar les característiques estètiques i comunicatives del cinema documental.
9. Aproximar-se a l'estudi, a la crítica i l'anàlisi d'obres cinematogràfiques.

Criteris d'avaluació

1. Visionat atent, correcte i respectuós del film.
2. Respondre adequadament a les qüestions de comprensió i de llenguatge cinematogràfic de forma reflexiva i interessada.
3. Capacitat per relacionar i entendre les diferents temàtiques plantejades en el film.
4. Identificar els temes i subtemes del documental.
5. Lectura dels textos de la proposta didàctica i realització adequada de les activitats.
6. Participació activa en els debats que es puguin suscitar.
7. Expressió escrita i oral correcta de les feines proposades.